

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
Средняя общеобразовательная школа №18 имени О.М-Д.Лопсан-Кендена г.Кызыла

«Рассмотрено»

Руководитель ШМО

Санаа Ч.С. / Санаа Ч.С./

протокол №1

от «29» августа 2024г

«Согласовано»

Заместитель директора по УВР

Хомушку Ч.Э. / Хомушку Ч.Э./

протокол № _____

от «__» августа 2024г

«Утверждено»

Директор школы

Иргит А.Ю. / Иргит А.Ю./

приказ № _____

от «29» августа 2024г

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

внеурочной деятельности

«Улусчу уjurлар»

5 класс

на 2024-2025 учебный год

Руководитель: Куулар А.И., Иргит А.Ю.

г.Кызыл – 2024г.

Тайылбыр бижик.

Улусчу езу-чаңчылдар ийиги салгалдың чаа стандарттары езугаар ФКӨС-түн негелделери-биле өөредилге-кижизидилгелиг ажыл-чорудулгазының кол үндезинин тургузуп, ниити өөредилге системазында быжыг турушту ээлеп турар. Чоннуң чаагай чаңчылдары, сагылга-езулалдары, ужурлары улусчу езу-чаңчылдарның кол өзээн тургуспушаан, өзүп орап салгалдың кижизидилгезинин депшилгелиг аргаларын байлакшыдып турар.

Улусчу езу-чаңчылдарның идеялары, байлак дуржулгазы болгаш аргалары чугле школада, башкылаашкында ажыглаттынып турар эвес, а өг-бүле кижизидилгезинде, ада-иелер ортузунда тарап нептерээн.

Программаны тургузарда 2005 чылда Тыва Республиканың өөредилге болгаш эртем яамызының чөпшээрээни-биле үндүрген Г. Д. Сундуйнуң «Улусчу ужурлар» деп 5-6 класстарга шенелделиг өөредилге номунга даянып тургускан.

Салдынган сорулгалар:

Өөредилге сорулгазы: тыва чоннуң уттундурган болгаш уттундуруп бар чыдар чанчылдарын, ёзулалдарын дедир эгидип, школачыларга өөредири;

өөреникчилерниң мөзү-шынар болгаш бот-кижизидилгезинче угланган чоннуң чагыг суртаалдарын, езу-чаңчылдарын билиндирип өөредир.

Кижизидилге сорулгазы: улусчу педагогика болгаш ада-өгбелеривистин чаагай чаңчылдарына даянып алгаш, келир уениң мөзү- бүдүштүг, хүндүлээчел салгалын хевирлеп кижизидер.

Сайзырал сорулгазы: өөреникчилерниң угаан-медерелин, чүве шингээдирин, бот-башкарлырын, чогаадыкчы чоруун, бот-туружун бедик чадаже көдүрери.

Программаның тургузуу.

Улусчу ужурлар деп эртем 6 системниг программалардан тургустунган:

«Өг-бүле» (1 класс); «*Чаңчылдың чаражы*» (2 класс); «*Кижиги болгаш бойдус*» (3 класс); «*Кижиге эш херек*» (4 класс); «*Бойдус болгаш улусчу ужурлар*» (5 класс); «*Кижиги – бойдуйстуң дээди чаялгазы*» (6 класс).

Шактарның хуваалдазы.

Ниитизи-биле 5-ки класска 34 шак бердинген. Неделяда 1 катап кээр.

ФКӨС негелдези-биле 5-ки класска «Улусчу езу-чаңчыл» деп класстан дашкаар ажылды өөредиринин методтары, технологиялары.

Чогаадыкчы хамаарылгалыг номчулганың методу Сөс бүрүзүнге, фраза, домак бүрүзүнге номчукчунуң кичээнгейин негээр, бодалдарын ханыладыр, доюлдуруп нарын ажыл: башкының аянныг номчулгазы, өөреникчилерниң аянныг номчулгазы,

тайылбырлыг номчулга, улусчу езу-чаңчылдар дугайында беседа, боданып харыы тывар айтырыглар салыры, бижип харыылаар онаалгалар бээри.

Бо методту ажыглап турар өйде өөреникчилерниң кылыр ажылдары: аянынг номчулга, идепкейлиг, кичээнгейлиг дыңнаар, сөзүглелди ажыглап сценарий тургузар, чуруктарны кичээнгейлиг көөр, темага хамаарыштыр чуруктар чуруур, езу-чаңчылдар дугайында бодалдарын аас болгаш бижимел-биле илередир.

Дилеп тыварынын методунда - өөреникчилерниң ажыл-чорудулгазының хевирлери көвүдөп, нарыыдап эгелээри, башкының салган айтырыгларынга, онаалагларынга өөреникчилер харыы тып өөренир. **Принциви**-бодунуң тыпкан билии утундурбас.

Дилеп тыварының методунда өөреникчилерниң кылыр ажылдары: башкының салган айтырыгларынга, онаалгаларынга хамаарышкан цитаталарны шинчилел ажылындарындан болгаш чечен чогаалдан тып чыыр, түңнелин бижип илередир, чогаадыг бижиир, каталог ажыглаар, конспект кылыр, цитаталарны тып, ушта бижиир, бижимел ажылдарга оларны ажыглаарынга чаңчыктырар, улус мурнунга илеткелин кылып, камгалап чугааланырынга өөредир.

Шинчилел методу - шинчилекчи салым-чаяанын сайзырадыр база бир үрө-түңнелдиг чепсек. Шинчилел методунуң түңнели-илеткел, реферат, эртем ажылы, словарь, аудио, медиа, видео материалдар бооп болур.

Шинчилел методун ажыглап тургаш, башкы өөреникчилерге харыы негээр айтырыглар салыр, семинарлар темалары, илеткел бижиир, дыңнадыг, презентация кылыр, номчаан болгаш сайгарган үзүндүзүңге чурук чуруур.

Дыңнадыг методу - өөреникчилер кижизидериниң эң-не делгеренгей ажыглаттынып турар чепсек. Өөреникчилер бедик шынарлыг, бүгү талазы-биле бодап тургускан барымдааларга, эртемге, теорияга даянган харыыларны бээр ужурлуг. Өөреникчилерни, дыңнап, түңнөп, бодап, шиңгээдип ап чаңчыгарынга кижизидер. Өске кижиниң чугаазын кичээнгейлиг, шын, хүндүткелдиг билип дыңнаарынга кижизидер.

Дыңнадыг методунга ажыглаар аргалар: улусчу езу-чаңчылдарга хамаарышкан үндезинниг, критиктиг статьялар дугайында башкының янзы-бүрү хевирлерлиг дыңнадыглары (лекция, презентация, аудио, медиа, видео, көргүзүг материалдары), кыдыраашка конспект кылыры, самбырага планнар тургузары, техниктиг херекселдерни (компьютер, экран, проектор, магнитофон. Интернет-ресурс) дээш о.ө.

Дыңнадыг методунга өөреникчилерниң кылыр ажылдары янзы-бүрү: конспект планы тургузар, ону бижииринге чаңчыктырар, айтырыгларга аас болгаш

бижимел-биле харыылаар, илеткел, шинчилел ажылы кылып, башкының чугаазын идепкейлиг, киржилгелиг дыңнаар.

Амгы үеде өөредилге херээниң чаа үе-чадазында «Чаа школа» деп программа школага башкылаашкынны бедик деңнелге көдүрерин шыңгы негеп келгенде, чечен чогаал башкылаашкынының методтарының амыдыралчы ужур-дузазын улам улгаттырар. Башкы бүрүзү чогаадыкчы ёзу-биле класстарга чогуур үезинде билдилиг ажыглаары, бодунуң дуржулгазынга даянгаш, методтарны улам байыдары негеттинип турар.

Демдек салбас, а чартык чылдап зачет хевиринге түңнелди көргүзүг-шиңгээдилге хевиринге кылып, өөреникчинин демдээ кылдыр салып болур.

Ниити шактарның санынче экскурсиялар, оюннар, мөөрейлер, ужуражылгалар, улусчу байырлалдар шактары база кирген.

Кичээлдер нургулайында оюн хевирлиг, практиктиг угланышкынныг болур. Оларны аян-чорук, көргүзүг-шиңгээдилге, янзы-бүрү чогаадыкчы ужуражылгалар, аас-чогаал кичээлдери, бойдусче походтар, хайгараалдар кылдыр организастан, хостуг чугаа хевиринге эртирип болур.

Экскурсия: төрөөн черинин чараш-каазын магададыр сорулга-биле арыгже, дагларже, хем кыдыынче селгүүстээри; тыва өгнү сонуургаттылары, чамдык улусчу ужурларны шиңгээттирери (суг бажы, ыдык ыяштар, чер-чурт дагыыры), төөгүлүг тураскаалдарны, черлерни эргири.

Ужуражылга: улуг хүндүткелдиг өгбө, тоолчу, ыраажы, чазаныкчы, артист, чурукчу болгаш өске-даа улус-биле ужуражыры.

Эртем харылзаазы: Төрөөн чогаал. Төөгү. Чугаа сайзырадылгазы. Улустуң аас чогаалы. Күш-ажыл кичээли. Чурулга. Хөгжүм кичээли. Долгандыр турар хүрээлел болгаш бойдус кичээли.

Программаны 5-ки класстың уругларынга угландыр тургускан.

Ук кичээлдернин дээштии, ооң түңнелдери тестилер болгаш анкеталардан база өөреникчилернин чогаадыкчы ажилдарындан көстүп келир.

Түңнелинде: Мөзү бүдүштүг, ёзулуг тыва кижини келир үениң салгалындан хевирлеп үндүрер деп төнчү сорулгалыг.

№	Темазы	Шагы	План езугаар болур уези	Херек кырында езугаар болур уези
1	Амылыг бойдус. Хамнаарак.	1	08.09	
2	Овааны алгааны. С. Сүрүн-оол «Тывалаар кусун»	1	15.09	
3	Тыва улустун оран дугайында билишкени. Оран дугайында чалбарыглар. М. Эргеп «Кедергей-ле байлак оран»	1	22.09	
4	Үш оран дугайында.	1	29.09	
5	Дээр дугайында. Дээр чадараары.	1	30.09	
6	Хүн дугайында. Хүн дуртунун календары. Чайгы хүн дуртунун ажил-агый календары.	1	06.10	
7	«Күскү үе»	1	13.10	
8	Хыналда тест	1	20.10	
9	Ай болгаш хүн дугайында. С. Пюрбю «Белек»	1	27.10	
10	С. Сарыг-оол «Мөңгө аржаан»	1	10.11	
11	Ай календары. Сылдыстар.	1	17.11	
12	Сылдыстар болгаш сылдыстар бөлүүнүн дугайында тоолчургу чугаалар.	1	24.11	
13	Сылдыстар дугайында тыва улустун тоолчургу чугаалары	1	01.12	
14	Тыва авалыг планета. А. Тевек «Хуу сылдыс»	1	08.12	
15	«Сылдыстар чүнү сымыранганыл?»	1	15.12	
16	Черниң бодарааны. К. Кудажи «Черге йөрээл»	1	22.12	
17	Делегей ыяжы. Ыдык ыяштар.	1	12.01	
18	Тыва улустун ыяшка хамаарылгазы	1	19.01.	
19	Чадан үнүштер. Оргаадай казарда чалбарыг.	1	26.01	
20	Төрээн черим даштары. Төөгү-тураскаал даштары	1	02.02	
21	Чурт-девискээр даштары.	1	09.02	
22	Ойнаар даштар. Суг даштар. Каасталга даштары.	1	16.02	
23	Чонар даш. Төлге даштары.	1	23.04	
24	«Сагынгыр, тывынгырлар мөөрейи»	1	10.03	
25	Арт-сынга хамаарышкан бурунгу билишкиннер.	1	02.03	
26	М. Кенин-Лопсан. «Ыдыктыг тос тандым»	1	09.03	
27	Суг дугайында тоолчургу чугаалар С. Сүрүн-оол «Ырла, Хемчик»	1	16.04	
28	Аржаан. К. Кудажи «Сугга йөрээл»	1	23.04	
29	Отка чалбарыры. Т. Кушкаш «От	1	28.04	

	чаяачы». К. Кудажы «Отка йөрээл»			
30	Чогаадыг «От- кижиниң амыдыралының дөзү»	1	04.05	
31	Частырыглар-биле ажыл. Черлер аттарының тывылганы болгаш элдептиг черлер дугайында	1	11.05	
32	Хыналда ажыл	1	18.05	
33	Частырыглар-биле ажыл	1	18.05	
34	Түңнел кичээл. «Улусчу ужурлар кичээлинден чүнү билип алган мен?»	1	25.05	